

БЕКИТЕМИН

Ош мамлекеттик университетинин
илими иштери боюнча проректору,
мед. ил. б. -ру, профессор

Б.З.Осумбеков

04.05. 2021 ж.

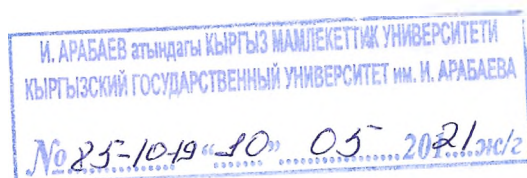
Махабат Култаевна Алишованын “Англис жана кыргыз тилдеринде дүйнөнүн тилдик сүрөтүн салыштырып изилдөө (көркөм, стилистикалык, тилдик каражаттардын негизинде)” деген темадагы 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча аткарылган, филология илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясына жетектөөчү мекеме катары ОшМУнун дүйнөлүк тилдер жана маданият факультетинин роман-герман филологиясы кафедрасынын корутунду

ПИКИРИ

1. Диссертациянын адистикке шайкештиги. Изилдөө кыргыз, англис тилдеринин материалында аткарылган. “Манас” эпосун англис тилине которгондо эки элдин маданиятынын, дүйнө таанымынын, менталитетинин “кагылышуусу” жүрүп, бир топ көркөмдүк, стилистикалык, тилдик, котормочулук ж.б. проблемалардын пайда болушу өзүнчө талдоону талап кылат. Эки тилдин дүйнө сүрөттөрүндөгү бөтөнчөлүктөрдү салыштырып изилдөө 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистигине түздөн түз тиешелүү, ошондуктан бул эмгекти Д 10.19.594 диссертациялык кеңешинде коргоого болот.

2. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу күмөн туудурбайт. Аны тандоого көптөгөн факторлор, жүйөөлөр бар:

- 1) кыргыз, англис тилдерин алып жүрүүчүлөрдүн менталдуулугунун салыштырып изилденбегендиги;
- 2) эки элдин тилдик дүйнө сүрөтүн уюштуруучу каражаттардын талданбай келгендиги;

3) эки тилдеги улуттук-маданий көрсөткүчтөрү бар тилдик белгилердин окшош-айырма жактарынын карала электиги;

4) кыргыз, англис тилдерине мүнөздүү поэтикалык ыкмалардын, троптордун, фигуралардын салыштырылып изилденбегендиги;

5) тилдердеги базалык концепттерди репрезентациялоочу фонетикалык, морфологиялык, синтаксистик, тексттик, лингвопоэтикалык белгилердин толук аныкталбагандыгы;

6) дүйнөнүн тилдик сүрөтүн түзүүчү каражаттардын (лингвистикалык, поэтикалык, стилистикалык, семиотикалык ж.б.) комплекстүү мүнөздө карала электиги;

7) поэтикалык текстти которуудагы жоготууларды, табылгаларды, трансформацияларды аныктоо зарылдыгы;

8) дүйнөнүн тилдик сүрөтүн изилдөөдө семиотикалык каражаттардын кызматын, өзгөрүүлөрүн, талдоонун салыштырма тил илими үчүн баалуулугу;

9) котормо үчүн экстралингвистикалык факторлордун маанилүүлүгү, таасирлүүлүгү.

Аталган факторлор иштин проблематикасынын зарылдыгын тастыктайт.

3. Иштин жаңы натыйжалары. Изилдөөдө бир нече натыйжаларга жетишилген.

1-натыйжа – кыргыз, англис тилдериндеги дүйнө сүрөтүнүн түзүмдүк жактан аныкталышы, анын улуттук көз-караш жана ойлоо категориялары менен байланыштуулугунун белгилениши;

2-натыйжа – кыргыз, англис тилдериндеги дүйнө сүрөтүндө жалпы адамзатка, анын ойтутумуна байланыштуу изоморфтук, алломорфтук, универсалдык көрүнүштөрдүн болушунун тастыкталышы;

3-натыйжа – тектеш эмес эки тилде чагылдырылган дүйнө сүрөтүнүн фольклордук текстте өзөккү орунду ээлеп турушунун көрсөтүлүшү;

4-натыйжа – эки тилдеги “Манас” эпосунун текстин комплекстүү лингвопоэтикалык-концептуалдык деңгээлде талдоо дүйнө сүрөтүнүн концептуалдык табиятын ачууга көмөк көрсөтүлүшүнүн аныкталышы;

5-натыйжа – “Манас” эпосунун котормосунун материалында дүйнөнүн тилдик сүрөтүнүн лингвопоэтикалык, улуттук-маданий бөтөнчөлүктөрүнүн ачыкталышы;

6-натыйжа – эки тилдеги дүйнө сүрөтүнүн калыптануусуна экстралингвистикалык жагдайлардын, факторлордун таасиринин сыпатталышы;

7-натыйжа – “Манас” эпосунун түп нускасында жана котормосунда дүйнө сүрөтүнүн тилдик да, семиотикалык да каражаттар аркылуу ишке ашырылышынын ачыкталышы;

8-натыйжа – улуттук маданияттардын тилдик көрсөткүчтөрү дүйнө сүрөтүнүн бир гана өңүтүн түзө аларлыгынын далилдениши;

9-натыйжа – эпикалык жанрдагы ири чыгарманы концептуалдык алкакта талдоо, лингвопоэтикалык методдор менен сыпаттоо улуттук дүйнө тааным жөнүндө баалуу маалымат берүү мүмкүнчүлүгүнүн көрсөтүлүшү.

4. Изилдөөдө туюнтулган ар бир илимий натыйжанын (илимий жобонун), жыйынтыктын жана корутундунун негизделүү жана тастыкталуу даражасы.

Биринчи натыйжа кенен, деталдуу каралган, ынанымдуу сыпатталган (1-бап).

Экинчи натыйжа: тектеш эмес тилдер катары эсептелген кыргыз жана англис тилдеринде дүйнөнүн тилдик сүрөтү ар кыл болгондугуна карабастан, жалпы адамзаттык дүйнө сүрөтү менен байланышкан изоморфтук, алломорфтук жана универсалдуу көрүнүштөр көп экендиги 2-баптын 2.3.-2.4 пункттарында жана 3-баптын 145-150 беттериндеги мисалдардын негизинде тастыкталды.

Үчүнчү натыйжа: фольклордук чыгармага лингвопоэтикалык, концептуалдык талдоо жүргүзүү аркылуу тектеш эмес тилдердеги дүйнөнүн

тилдик сүрөтүн ачып берүү максатында комплекстүү изилдөө жүргүзүлүп, негиздүү мисалдар келтирилген (1-бап: 48-74бб.; 4-бап: 214-224бб.).

Төртүнчү натыйжа: “Манас” эпосуна жана анын котормосуна лингвопоэтикалык, концептуалдык талдоо жүргүзүү аркылуу тектеш эмес тилдердеги дүйнө сүрөтүнүн концептуалдык табияты даана, факт-материалдардын негизинде ачып берүүгө аракет жасалган (3-бап: 3.1., 3.2 параграфтар).

Бешинчи натыйжа: “Манас” эпосунун котормосунун материалында дүйнөнүн тилдик сүрөтүнүн лингвопоэтикалык, улуттук-маданий бөтөнчөлүктөрү анализденип, конкреттүү тилдик иллюстрациялардын мисалында көрсөтүлгөн (2-бап: 104-122 бб.; 3-бап: 152-155бб.).

Алтынчы натыйжа: эки тилдеги дүйнө сүрөтүнүн калыптануусуна эки тилдеги ДТСнын окшоштуктары менен айырмачылыктары экстралингвистикалык каражаттарды салыштырып анализ жүргүзүү аркылуу 4-баптын 4.11.–4.14. пункттарында кеңири каралган жана факт-материалдардын негизинде аргументтүү берилген.

Жетинчи натыйжа: «Манас» эпосунун түп нускасында жана котормосундагы дал келбөөчүлүктөр аныкталып, чыгарманы которуудагы экстралингвистикалык каражаттардын таасири 4-бап: 199-201 бб; 5-бап: 246-254 бб. жана 277-280 беттердеги мисалдар аркылуу көрсөтүлгөн.

Сегизинчи натыйжа: улуттук маданияттардын тилдик көрсөткүчтөрү дүйнө сүрөтүнүн бир гана өңүтүн түзө аларлыгы эпостун түп нускасы менен котормонун ортосундагы айырманы көрсөтүү жолу менен ишке ашырылган (5-бап: 280-300 бб.).

Тогузунчу натыйжа: эпикалык жанрдагы ири чыгарманы концептуалдык алкакта талдоо, лингвопоэтикалык методдор менен сыпаттоо улуттук дүйнө тааным жөнүндө баалуу маалымат берүү вазийпасын диссертациянын 5-бап: 5.1.-5.3. бөлүмдөрүндө далилдүү бере алган.

5. Диссертациядагы ар бир натыйжанын (жобонун), тыянактардын, кортундунун жаңылык даражасы.

1-жобонун мазмуну жаңы, анткени бул жобо кыргыз тил илимине жаңы илимий маалыматтарды берет.

2-жобонун мазмунун жарым-жартылай жаңы деп эсептөөгө болот.

3-жобо эки тилдин дүйнө сүрөтүнө лингвистикалык, концептуалдык талдоо жүргүзүү аракеттери менен жаңы деп айтууга негиз бар.

4-жобону “Манас” эпосуна жана анын котормосуна лингвоэпикалык, концептуалдык талдоо жүргүзүү демилгеси менен жаңы дешке болот.

5-жобо эки улуттун дүйнө сүрөтүндөгү жалпылыктар менен айырмачылыктарды экстралингвистикалык каражаттардын жардамы аркылуу аныктоо аракети менен жаңы деп айтууга негиз бар.

6-жобонун мазмунун жарым-жартылай жаңы деп эсептөөгө болот.

7-жобо жаңы деп айтуу кыйын, себеби мында эпостун котормосу тууралуу сөз болот. “Манас” эпосу англисчеге түп нускадан эмес, орус тилинен которулган. Дүйнө сүрөтүнө байланыштуу концепттер өзгөрүлүп, коромжуга учурап калган деген пикирлер бар.

8-жободо толук кандуу жаңылык сезилбейт.

9-жобо жалпылоочу мүнөзгө ээ. Ал толук бойдон жаңылык катары баалоого арзыйт.

6. Сунушталган натыйжа-тыянактардын ички биримдигин баалоо.

Изилдөөдөн алынган жыйынтыктар ички биримдикке, улантуучулук мүнөзгө, логикалык ыраттуулукка жана маани-маңыздык байланыштуулукка ээ. Иште ички карама-каршылыктар, өз-ара шайкеш келбеген маалыматтар, сунуштар жок.

7. Изденүүчү тарабынан алынган натыйжалардын тиешелүү актуалдуу проблеманын, теориялык, практикалык милдеттердин чечилишине багытталышы. Иштеги тыянактар, натыйжалар жана корутундулар изилдөөнүн максат-милдеттерин жүзөгө ашыруунун негизинде жетишилген. Иштин теориялык деңгээли жогору. Анда концептуалдык эмгектерге толук мүнөздөмө берилген. Колдонулган адабияттарга кенен обзор жүргүзүлгөн. Диссертация полипарадигмалык өңүттө аткарылган.

Андагы натыйжалар ЖОЖдордун филология факультеттеринде “Лингвосомиотика”, “Котормо теориясы”, “Стилистика”, “Кеп маданияты”, “Лингвопоэтика” сыяктуу курстарды окутууда, квалификациялык, магистрдик иштерди даярдоодо колдонулушу мүмкүн.

Иштин практикалык мааниси бар. “Манас” эпосу жөнүндө, кыргыз менталитети тууралуу илимий маалыматтарды жайылтууга өбөлгө болот.

8. Иштеген негизги жоболордун, натыйжалардын, тыянактардын басмадан чыгуусунун толуктугун тастыктоо. Иштин мазмуну автордун эмгектеринде ар тараптан чагылдырылган. Акыркы 12 жылда М.Алишова бир топ алгылыктуу макалаларды түрдүү журналдарда басып чыгарууга жетишкен. Булардын баары (34) ишке түздөн-түз тиешелүү. Изилдөө апробациясы күмөндүүлүктү туудурбайт.

9. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна шайкеш келиши.

Автореферат диссертациялык иштин мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаты менен милдеттерине шайкеш келет. Авторефератта диссертациянын кеңири идеялары, жыйынтыктарынын жазылышы, автордун кошкон салымы, жаңылыгынын даражасы, изилдөөнүн практикалык баалуулугу көрсөтүлгөн. Авторефератка коюлуучу талаптар толук сакталган.

10. Диссертациянын мазмунундагы жана жасалгаланышындагы кемчиликтер. Изилдөөдө төмөндөгүдөй мүчүлүштүктөр байкалат.

- Диссертациянын аталышы туура эмес. Салыштырып изилдөө иштин максаты болуш керек. Атоодо изилдөөчүнүн аракети берилбестиги абзел.
- Изилдөөнүн натыйжалары даана, жобого карата көрсөтүлүшү зарыл. Окуучу натыйжаларды издебестиги керек. Натыйжалар авторефератта да ачык жиктелбеген.
- Диссертацияны үч бапта (жалпы сереп – материалдар жана методдор – алынган жекече натыйжалар түрүндө) берсе талапка ылайык келмек.
- Библиографияда жаңы адабияттар азыраак колдонулган. Көбүнчө эски адабияттарга басым жасалган.

- Авторлор көп жерлерде инициалсыз колдонулукан (*Гегель, Зализняк, Повиленис, ... ж.б.*).

- Библиографияда алфавиттик тартип сакталбаган. Мисалы: *Буранов Ж.Б.* (64), *Блумфильд Л.*(65); *Васильева Л.* (69), *Вайсгербер Л.* (70); *Гуревич В.В.* (105), *Грекова М.В.* (106); *Лакофф Дж.* (196), *Лайлиева И.Ж.* (197); *Моррис Ч.* (225), *Морковкин В.В.* (226), ж.б.

- Кыргыз тамгалары бузулуп берилген: *терен* (16 б.); *оңдүү* (97 б.); *томонкудой корсотот* (147 б.), ж.б.

- Орфографиялык каталар арбын: 16, 24, 42-44, 52, 55, 59-61, 71, 73, 77, 102, 107 ... ж.б. беттерди караңыз.

- Лексикалык мүчүлүштүктөр: *антикалык* (18 б.), *кайталангыз* (35 б.); *келгиз* (41 б.); *карамана билген* (41 б.).

Орунсуз кыскартуулар бар: *Оозу ми орок оруу* (93 б.).

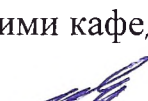
Түшүнүксүз, толук орношо элек терминдер учурайт: *речитация* (84 б.); *остинато* (85 б.); *орнаментовка* (93 б.); *десементизация* (115 б.); *редубликативдүү* (152 б.).

Пробелдер аябай көп жерде коюлбай калган. Мисалы: 33-35; 39, 42, 69, 79, 82, 96, 98, 104-106, 116-117, 142 беттер. Бул мүчүлүштүктөр иштин жалпы беделине шек келтирбейт.

11. Диссертациялык иштин ЖАК кабыл алган тиешелүү талаптарга дал келиши. Алишова Махабат Култаевнанын “Англис жана кыргыз тилдеринде дүйнөнүн тилдик сүрөтүн салыштырып изилдөө (көркөм, стилистикалык, тилдик каражаттардын негизинде)” деген темада 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча аткарылган, филология илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын талдап, иштин темасынын актуалдуулугун, максат, милдеттеринин аткарылгандыгын, иштин толук бүткөндүгүн, көрсөтүлгөн натыйжалардын жаңылыктыгын жана теориялык, практикалык иш үчүн керектүүлүгүн эске алып, анын

авторуна филология илимдеринин доктору окумуштуу даражасын ыйгарууга негиз бар экендигин ишенимдүү ырастоого болот.

Диссертациялык иш ОшМУнун дүйнөлүк тилдер жана маданият факультетинин роман-герман филологиясы кафедрасынын кеңейтилген жыйынында талкууланып, коргоого сунушталды (№8 протоколу, 04.05.2021). Кафедранын кезексиз жыйынына филол.и.д., проф. К.Зулпукаров (10.02.20) – төрага, филол.и.д., проф. Б.Е. Дарбанов (10.02.19), филол.и.д. Г.К. Жумалиева (10.02.20), филол.и.д. Б.Б.Нарынбаева (10.02.20), филол.и.д., проф. М.А.Атакулова (10.02.06), филол.и.д. Ж.Элчиев (10.02.01); филол.и.к. Кабылов Т.Б. (10.02.19) – катчы, филол.и.к., доцент Калыгулова С.Ш. (10.02.20), филол.и.к. Суркеева Д.Б. (10.02.20), филол.и.к. Кайкыбашева А.К. (10.02.20), филол.и.к. Абдыкеримова М.Н. (10.02.20), филол.и.к. Зулпукарова А.К. (10.02.20), филол.и.к. Сагындыкова Р.Ж. (10.02.20) катышышты, пикир бир добуштан сунушталды.

Жыйындын төрагасы, ОшМУнун орус филологиясы факультетинин орус жана салыштырма тил илими кафедрасынын профессору, филол.ил-н д-ру (10.02.20) Зулпукаров К.З.

Катчы, ОшМУнун дүйнөлүк тилдер жана маданият факультетиндеги роман-герман филологиясы кафедрасынын башчысы, филол.и.к. (10.02.19) Кабылов Т.Б.

04.05.2021ж.